

Flexibilisering gaat mannen en vrouwen aan

Op 26 april jl. is in Utrecht het landelijk project 'FNV-vrouwen vechten voor kwaliteitskontrakten' met een manifestatie afgesloten. In nummer 18 van Solidariteit, in het thema Vrouwen en Vakbeweging, is onder de titel 'FNV-vrouwen niet op afroep' reeds geschreven over dit project. Op 5 september jl. is door het FNV-vrouwensekretariaat een begin gemaakt met de discussie over hoe er een vervolg gegeven kan worden aan de strijd tegen de negatieve gevolgen van flexibilisering voor de arbeidspositie van vrouwen.

Het project heeft zich tot nu toe vooral geconcentreerd op de verbetering van de rechtspositie, met een toespitsing op de diverse kontractvormen. Hoe belangrijk deze benadering in eerste instantie ook is, de oorzaken van de afhankelijke en zwakke positie van vrouwen worden hierdoor niet aangetaast, waardoor vrouwen 'gedwongen' blijven bepaalde vormen van flexibel werk te accepteren. Het is dan ook van essentieel belang dat vrouwen in haar strijd de verbinding leggen tussen concrete positieverbetering en de structurele veranderingen die noodzakelijk zijn om de machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen op te heffen. Een al oude stelling, al jaren door vrouwen gebezigd, maar niet zo gemakkelijk in de concrete strijd te verwezenlijken. Maar de vrouwenbeweging heeft wel haar doelen daarop afgesteld, namelijk herverdeling van het betaald en onbetaald werk, economische zelfstandigheid en zelfbeschikkingsrecht voor ieder individu. Mijns inziens is het op dit moment noodzakelijk dat we ons afvragen hoe de tot nu toe gevoerde strijd rond flexibilisering verder ontwikkeld kan worden in de richting van de doelen waar de vrouwenbeweging voor staat.

HERVERDELING VAN ARBEID ALS PERSPEKTIEF

Doelstellingen als herverdeling van arbeid en economische zelfstandigheid voor ieder individu houden in dat er structurele veranderingen nodig zijn in zowel het betaalde als onbetaalde werk, in het werk van zowel mannen als vrouwen. Dit betekent dat verbeteringen in de arbeidssituatie van vrouwen (bijvoorbeeld in de rechtspositie) en betere voorwaarden (kinderopvang en beroepsscholing) weliswaar een bijdrage daaraan leveren, maar op

zichzelf niet voldoende zijn. De richting waarin de veranderingen plaatsvinden, dienen ook betrekking te hebben op de arbeid die door mannen wordt verricht, het kostwinnerschap wat daarmee is verbonden en het niet verrichten van huishoudelijke en verzorgende arbeid door mannen. Veranderingen in deze richting zullen het vrouwen pas mogelijk maken om vanuit een meer gelijke machtspositie aan het betaalde werk deel te nemen. Het geeft haar een andere uitgangspunt om kwalitatief goed werk op te eisen met voldoende inkomens en goede werkomstandigheden. Het ontnemt werkgevers de mogelijkheid om mensen onder te verdelen in arbeidsmarktkategorieën, die gebaseerd zijn op verschillende maatschappelijke taken. Door de afhankelijkheid die hieruit voortvloeit zijn mensen verschillend in te zetten en wel zoals het de werkgever het beste uitkomt. Zo vloeit de wijze waarop mannen worden ingezet in het arbeidsproces mede voort uit hun afhankelijkheid van het kostwinnerschap. Mannen kunnen die afhankelijkheid opheffen door een bijdrage te leveren aan de herverdeling van het onbetaalde, huishoudelijke en verzorgende werk.

VROUWENSTRIJD BINNEN DE VAKBEWEGING

Vanuit de genoemde doelstellingen zijn vrouwen binnen de vakbeweging op een aantal momenten de strijd naar de vakbeweging als geheel aangegaan. Zo demonstreerden zij enkele jaren geleden als eersten voor de invoering van een drastische arbeidstijdverkorting om herverdeling van arbeid mogelijk te maken; zijn er positieve standpunten ingenomen over het basisinkomen met een

koppeling naar de ATV en proberen ze te bereiken dat de herbezetting na ATV zoveel mogelijk arbeidsplaatsen voor vrouwen oplevert. Kortom, een aantal keren zijn, vaak op centraal nivo, algemene eisen aan de orde gesteld.

Maar om die eisen ook daadwerkelijk ingewilligd te krijgen, zijn verschillende manieren van strijd nodig, op verschillende niveaus. Eén van die manieren is om bij concrete ontwikkelingen in het betaalde werk, zoals flexibilisering, een tegenwicht te bieden aan de verslechteringen die dit voor het betaalde werk van vrouwen meebrengt. En daarmee verbonden werken aan de realisering van herverdeling van arbeid. Belangrijk hierbij is om de vakbondsvrouwenstrijd op dit terrein verder te ontwikkelen. Dat wil zeggen om vrouwen met flexibel werk te organiseren en van de vakbeweging te eisen dat ze de strijd van bedrijfsniveau tot en met centrale onderhandelingen, ook daadwerkelijk aangaat.

HUIDIGE STRATEGIE

Het FNV-vrouwensekretariaat heeft in het kader van het landelijk project 'Vrouwen vechten voor kwaliteitskontrakten' een brochure uitgebracht, 'Flexibele arbeid: onder de maat!'. Hierin wordt de vraag gesteld in welke richting nieuw beleid ontwikkeld dient te worden, welk standpunt vakbondsvrouwen dienen in te nemen en welke eisen gesteld dienen te worden ten aanzien van flexibilisering. Gesteld wordt dat een beleid verschillende richtingen op kan gaan: van een verbod op flexibele contracten tot en met het volledig accepteren van de bestaande situatie. De gedachtenwisseling in deze brochure over de richting van nieuw beleid geeft mijns inziens het dilemma van vakbondsvrouwen aan. Enerzijds het werken aan de doelstelling herverdeling van arbeid en anderzijds de noodzakelijke en concrete positieverbetering van vrouwen met flexibel werk. Beide worden meer naast elkaar gezet dan met elkaar verbonden. Enkele punten,

VROUWEN EN VAKBEWEGING - OPNIEUW EEN REAKTIE

die worden aangesneden:

- Als doelstellingen op lange termijn worden genoemd: volledig zelfbeschikkingsrecht en financiële onafhankelijkheid voor iedereen, economische zelfstandigheid voor vrouwen en herverdeling van betaald en onbetaald werk.
- Vanuit deze doelstellingen wordt flexibilisering beoordeeld en afgekeurd. Met als konklusie: flexibilisering leidt niet tot herverdeling van arbeid, vrouwen krijgen geen gelijke plek op de arbeidsmarkt.
- De doelstellingen worden gebruikt als toetssteen om te beoordelen of bepaalde verbeteringen in de rechtspositie ook werken in de richting van de doelstellingen. In het bijzonder betekent dat beoordelen of het verschil tussen flexibele en vaste werknemers verkleind wordt.

Bij deze benadering ligt het aksent op het denken vanuit groepen werknemers, anders gezegd vanuit verschillende arbeidsmarkt-kategorieën. Bepaalde groepen werknemers, zoals vrouwen en jongeren, hebben ten opzichte van de sterkste groep, witte mannen met voltijdsbanen, een zwakkere positie met minder kansen en mogelijkheden. Het nastreven van een gelijke positie voor vrouwen op de arbeidsmarkt en de wens het verschil tussen flexibele en vaste werknemers te verkleinen, vloeit hieruit voort. Maar dit zegt nog niets over hoe die arbeidsplek en arbeidspositie ingevuld dient te worden, wanneer herverdeling van arbeid wordt nagestreefd. Met andere woorden: de invulling van het doel blijft onhelder en verdwijnt bij de invulling van de strategie. Het lijkt eerder op een willen inhalen van de achterstand ten opzichte van de sterkste groep, terwijl de inrichting van die arbeidsplek en arbeidspositie hetzelfde kan blijven.

Iets soortgelijks gebeurt er wanneer flexibilisering beoordeeld wordt vanuit de doelstellingen en dan (overigens terecht) slechts gekonkludeerd wordt dat flexibilisering op deze manier afgekeurd dient te worden. Door herverdeling van arbeid als een doelstelling op lange termijn te benoemen, en slechts als beoordelingspunt te gebruiken ten aanzien van de huidige ontwikkeling van flexibilisering, wordt ook niet ontdekt of en hoe flexibilisering bij een proces van

doorvoering van herverdeling van arbeid een rol kan spelen. Ook voor dit laatste is nodig dat de invulling van de doelstelling helder wordt. Nu leidt het tot een afkeuring in de zin van (en weer niet onterecht) 'dit is niet goed voor vrouwen'. Maar het heeft, mijns inziens, ook machteloosheid tot gevolg, die het niet makkelijk maakt om te zien hoe er positief in te grijpen is in de ontwikkeling van flexibilisering.

HUIDIGE ANALYSE

Er bestaat een relatie tussen de elementen in de tot nu toe gevolgde strategie, die duiden op het willen verkleinen van de achterstand van vrouwen ten opzichte van mannen, en de feitelijke analyse die in de praktijk gevolgd wordt. Tot nu toe worden de vrouwendoelen, die duiden op de noodzaak van structurele veranderingen in zowel de arbeidspositie van mannen als vrouwen in algemene zin wel steeds genoemd en ook nagestreefd. Maar ondanks dat wordt in de praktijk vaak vanuit een analyse van de arbeidspositie van vrouwen gedacht. Daarbij wordt dan verklaard waarom juist vrouwen terecht komen in de flexibele baantjes. Kort weergegeven is de verklaring dat de onbetaalde en verzorgende arbeid, die vrouwen verrichten in het gezin als daarbuiten, bepalend is voor haar mogelijkheden om betaald werk te kunnen verrichten. Het ontbreken van voorzieningen als kinderopvang versterkt dit. Het gevolg is dat vrouwen zijn aangewezen op werk dat ze kunnen combineren met het onbetaalde werk en dat zijn in eerste instantie flexibele banen. Vrouwen hebben met deze

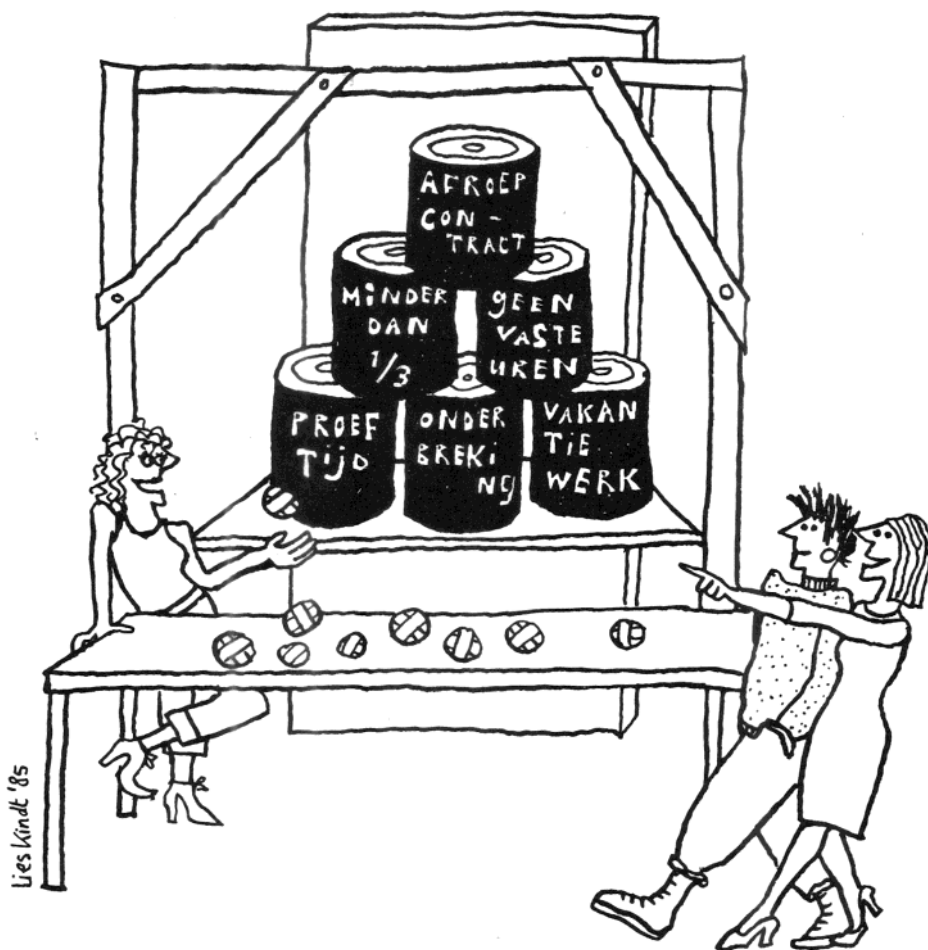
analyse in de hand het gelijk aan haar kant wanneer ze mannen in de vakbeweging ervan willen overtuigen dat het met de arbeidspositie van vrouwen extra slecht gesteld is. Langzaam wordt bereikt dat het betaalde werk dat vrouwen doen onder de aandacht komt en dat rechtvaardige eisen ten aanzien van de positieverbetering worden erkend. Het landelijk project 'FNV-vrouwen vechten voor kwaliteitskontrakten' werkt in die zin dan ook als drukmiddel naar het algemene FNV-beleid. Vrouwen stellen eisen ten aanzien van flexibilisering die in dit beleid opgenomen dienen te worden. Het gevolg is een toenemende aandacht bij de FNV (wat daarvóór vrijwel geheel ontbrak) voor het betaalde werk van vrouwen, zoals de kleine flexibele banen, het oproep- en thuiswerk. Maar het is een 'speciale aandacht voor vrouwen', omdat zij in een slechtere positie zitten dan mannen. Mijn beoordeling is dat zolang de concrete uitwerking van de analyse slechts betrekking heeft op de arbeidspositie van vrouwen, er weliswaar verklaard wordt waarom vrouwen een zwakke positie innemen, met alle voornoemde gevolgen van dien, maar dat dit onvoldoende is om het perspectief op herverdeling van arbeid te verduidelijken. Het leidt op deze wijze tot een strategie, waarbij een aantal verbeteringen in de arbeidspositie van vrouwen mogelijk is, maar die bepaald worden door de marges binnen de huidige arbeidsdeling tussen vrouwen en mannen.

Naar de vakbeweging als geheel geldt iets dergelijks. Zolang geëist wordt dat de positie van vrouwen verbeterd wordt (en dat kost nu al heel veel strijd) verandert dat de arbeidspositie van mannen nog niet. Maar wanneer de strategie rond flexibilisering verbonden wordt aan herverdeling van arbeid zal het de huidige arbeidspositie van mannen niet ongemoeid laten en binnen de vakbeweging meer weerstanden oproepen.

VERBREIDING VAN ANALYSE EN STRATEGIE

Om de strijd rond flexibilisering van vakbondsvrouwen verder te ontwikkelen in de richting van de gestelde doelen, is het belangrijk om flexibilisering breder dan tot nu te analyseren.

VROUWEN EN VAKBEWEGING - OPNIEUW EEN REAKTIE

Dat wil zeggen niet alleen gericht op de gevolgen voor de positie van vrouwen. Wat mij betreft zullen we die analyse moeten baseren op:

- de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen;
- de relatie tussen productie en reproductie (reproductie hier in de zin van verzorgende en huishoudelijke taken);
- de relatie tussen de privé- en openbare sfeer.

Deze drie uitgangspunten hangen overigens nauw met elkaar samen. Zo wordt binnen de organisatie van de arbeid - juist vanuit de relatie productie-reproductie - op een specifieke manier gebruik gemaakt van de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen. Een arbeidsdeling die grotendeels parallel loopt met de verdeling tussen de privé- en openbare sfeer.

Vanuit deze benadering kunnen we komen tot een verbrede analyse met aanknopingspunten voor een verbrede strategie, toegepast op de ontwikkeling van de flexibilisering. Het gevolg daarvan is dat het niet meer alleen

gaat om de positie van werknemers met hun kansen en mogelijkheden op de arbeidsmarkt.

FLEXIBILISERING ANDERS BEKEKEN

Wanneer we de specifieke uitwerking van de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen binnen een ontwikkeling als flexibilisering breder bekijken, wordt duidelijk dat de arbeid die mannen en vrouwen verrichten anders 'geflexibiliseerd' wordt. Voor vrouwen betekent het thuiswerk, kleine baantjes enzovoort, in combinatie met verzorgend en huishoudelijk werk. Voor mannen houdt het vaak in: piektijden, mogelijke verlenging van de werkdag, nog ongeregeldere tijden bij ploegdienst enzovoort. Dit alles - in nog sterkere mate dan voorheen - gebaseerd op een grotere beschikbaarheid van de vrouwen voor het huishouden en de verzorging van kinderen. Zonneklaar is dat werkgevers de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen tot onderdeel van hun strategie maken. Maar dan in omge-

keerde richting van onze vrouwendoe- len. Namelijk een nog scherpere arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen, waarbij vrouwen nog meer aangesproken worden op het onbetaalde/verzorgende werk en mannen als gevolg daarvan nog meer verplicht worden tot het kostwinnerschap; met nog minder mogelijkheden om een aandeel te kunnen nemen in het onbetaalde; verzorgende werk. De manier waarop flexibilisering in de arbeidsorganisatie wordt doorgevoerd baseert zich dan ook op deze arbeidsdeling. Belangrijk is dat een strategie, die tegenwicht biedt aan de huidige ontwikkeling van de flexibilisering, zich ook richt op de aantasting van de bestaande arbeidsdeling.

ANDERE EISEN

De hiervoor aangegeven analyse en strategie hebben ook gevolgen voor de door de vakbeweging te stellen eisen. Bijvoorbeeld eisen om een combinatie van betaald en onbetaald werk mogelijk te maken, dienen zowel ten aanzien van de gevolgen van flexibilisering voor vrouwen als voor mannen te worden gesteld. Eiser ten aanzien van bepaalde gevolgen van flexibilisering (zoals de verlenging van de arbeidsweek bijvoorbeeld) zullen gesteld moeten worden vanuit het gegeven dat de organisatie van (flexibel) werk het juist mogelijk moet maken dat ook mannen hun aandeel leveren in het onbetaalde werk. En zoals gezegd om flexibilisering af te remmen of tegen te gaan is het juist nodig te koersen op voorwaarden voor herverdeling van werk, omdat werkgevers de doorvoering van flexibilisering hierop voor een belangrijk deel baseren.

Een voorwaarde om deze eisen binnen te halen, is dat mannen op die noemer de strijd aanbinden met de werkgevers. Als vrouwen in de vakbeweging zullen we meer dan tot nu toe bredere eisen moeten stellen aan de flexibilisering.

En tot slot: een flexibele arbeidsorganisatie, die het verrichten van betaald en onbetaald werk voor iedereen mogelijk maakt, lijkt me een perspectief dat de moeite waard is om met elkaar te discussiëren over aan te gaan.

LIA VAN OPHEUSDEN
(lid DAK-vrouwen Noord-Brabant)